

تبیین اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کار آفرینی در روستا - شهر قوری قلعه با رویکرد معادلات ساختاری

داود جمینی* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی،

سنندج، کردستان، ایران

ممنند سالاری - استادیار ژئومورفولوژی، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران

هیمن شهبایی - استادیار ژئومورفولوژی، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۳۰

وصول: ۱۳۹۵/۱۱/۱۷

چکیده

با توجه به اینکه امروزه از کار آفرینی به عنوان موتور توسعه اقتصادی یاد می‌شود، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه به روش‌های مختلفی در صدد توسعه کار آفرینی در سطح جوامع مختلف هستند. با توجه به توانمندی بالای مناطق نمونه گردشگری، از جمله منطقه نمونه گردشگری غار قوری قلعه در جذب گردشگران، بررسی اثرات پدیده گردشگری بر شاخص‌های کار آفرینی می‌تواند به تقویت دو اهرم کلیدی توسعه (گردشگری و کار آفرینی) در سطح جوامع میزبان منجر گردد. هدف اصلی پژوهش حاضر، تبیین اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کار آفرینی در روستا - شهر قوری قلعه، واقع در شهرستان روانسر و استان کرمانشاه است که در آن برای دستیابی به اهداف، ترکیبی از روش‌های توصیفی - تحلیلی و علی مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش را کلیه سرپرستان خانوار ساکن در روستا - شهر قوری قلعه تشکیل می‌دهد که از میان آنها، ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است که روایی آن با کسب نظرات اساتید دانشگاهی و کارشناسان مربوطه و پایایی آن با انجام پیش‌آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، به تأیید رسیده است. نتایج پژوهش نشان داد پنج عامل اثرات اقتصادی، افزایش ارزش دارایی‌ها، محیطی - زیرساختی، فرهنگی و جمعیتی، مهم‌ترین اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان محدوده مورد مطالعه بوده‌اند که توانسته‌اند حدود ۷۲٪ واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نمایند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد میانگین نمره کار آفرینی در میان سرپرستان خانوار مورد بررسی، ۳/۳۲ بوده و بالاتر از حد متوسط است. در نهایت، نتایج مدل نهایی برازش شده اثر ژئوتوریسم (متغیر مستقل پژوهش) بر توسعه کار آفرینی (متغیر وابسته پژوهش) در میان سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری قلعه نشان داد، ژئوتوریسم در سطح اطمینان ۹۹٪ توانسته است اثر قابل توجهی را بر توسعه کار آفرینی و شاخص‌های آن برجای نهد. به طوری که اثر کل ژئوتوریسم بر کار آفرینی در محدوده مورد مطالعه، ۰/۴۷۵ و ضریب تعیین آن ۰/۲۲۶ بوده است.

واژگان کلیدی: ژئوتوریسم، کار آفرینی، غار قوری قلعه، روستا - شهر، روانسر.

مقدمه

تجربه بسیاری از کشورها نشان می‌دهد که کارآفرینی یکی از اثرگذارترین راه‌حل‌ها برای غلبه بر مشکلات اقتصادی، کاهش سطح بیکاری و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی جوامع شهری و روستایی است (قادرمرزی و همکاران، ۱۳۹۴؛ استل^۱ و همکاران، ۲۰۰۴؛ توریگ و ونکرس^۲، ۲۰۰۴). کارآفرینی و کارآفرینان به عنوان نماد تلاش و موفقیت و همچنین، منشأ تحولات بزرگ در زمینه‌های تولیدی، خدماتی، تجاری و نیز موتور محرک توسعه، پیشرفت اقتصادی، ایجاد شغل و اصلاح اجتماع محسوب می‌شوند (گرول و آستن^۳، ۲۰۰۶؛ اوربانو^۴ و همکاران، ۲۰۱۰). با وجود نقش غیر قابل انکار کارآفرینی در توسعه جوامع مختلف، بررسی‌ها نشان می‌دهد امروزه از گردشگری و کلیه ابعاد آن، از جمله ژئوتوریسم، به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار توسعه در جهان یاد می‌کنند؛ زیرا در حال حاضر، گردشگری بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت در جهان است که رشد پایان‌ناپذیر و فزاینده‌ای دارد (سالاری و همکاران، ۱۳۹۵؛ اسکوراس و پتروس^۵، ۲۰۰۶). به طور کلی، گردشگری می‌تواند به عنوان ابزاری برای توسعه مناطق شهری و روستایی مطرح باشد؛ چراکه این مقوله، می‌تواند به عنوان یک منبع مالی جدید، وضعیت اقتصادی مردم محلی را بهبود بخشد و به عنوان منبعی در خصوص زدودن فقر و افزایش اشتغال‌زایی مطرح باشد (فوساتی و پانلا^۶، ۲۰۰۰؛ بریدنهام و ویکنس^۷، ۲۰۰۴؛ گیائوتزی و نیجکمپ^۸، ۲۰۰۶؛ لی و چانگ^۹، ۲۰۰۸؛ سبل^{۱۰}، ۲۰۱۰؛ گنوس و زینس^{۱۱}، ۲۰۱۱). همچنین گردشگری به واسطه پویایی و تحرک قابل توجهی که در ذات آن نهفته است، دارای تأثیر قابل توجهی بر گرایش افراد به سمت کارآفرینی بوده و در مجموع می‌تواند به عنوان عاملی اثرگذار بر کارآفرینی مطرح باشد (اربابیان و همکاران، ۱۳۹۳؛ دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۰).

بررسی اسناد ملی و پژوهش‌های میدانی محققان در ارتباط با وضعیت شاخص‌های توسعه در استان کرمانشاه نشان می‌دهد این استان به لحاظ برخورداری از شاخص‌های مذکور به‌ویژه در ابعاد اقتصادی از جمله اشتغال، در میان سایر استان‌های کشور، جایگاه مناسبی نداشته و از محروم‌ترین استان‌های کشور محسوب می‌شود. جایگاه اول، سوم و چهارم کشور به لحاظ بیشترین میزان بیکاری طی دهه‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰، مهر تأییدی بر ادعای یادشده است. با وجود جایگاه نامساعد استان کرمانشاه در کشور به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه، شواهد نشان می‌دهد شهرستان روانسر در میان ۱۴ شهرستان استان کرمانشاه، در زمینه شاخص‌های اشتغال در وضعیت نامساعدی قرار دارد و از محروم‌ترین شهرستان‌های استان است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰). نکته قابل تأمل این است که در میان دهستان‌های شهرستان روانسر نیز قوری‌قلعه با مرکزیت روستا - شهر قوری‌قلعه، در وضعیت نامساعدی قرار داشته و از محروم‌ترین دهستان‌های شهرستان روانسر است (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۲)؛ بنابراین، می‌توان چنین عنوان کرد که روستا - شهر قوری‌قلعه به لحاظ برخورداری از شاخص‌های اقتصادی دچار فقر مضاعف بوده و در سلسله‌مراتب نظام فضایی کشور در

- 1- Stel
- 2- Thurik & Wennekers
- 3- Gurol & Astan
- 4- Urbano
- 5- Skuras & Petrou
- 6- Fossati & Panella
- 7- Breidenhann & Wickens
- 8- Giaoutzi & Nijkamp
- 9- Lee & Chang
- 10- Sebele
- 11- Gnoth & Zins

جایگاه نامناسبی قرار دارد. این در حالی است که غار قوری قلعه، مهم‌ترین جاذبه گردشگری شهرستان روانسر (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۶؛ جمینی و همکاران، ۱۳۹۳) و منطقه اورامانات (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵) و همچنین یکی از مهم‌ترین مناطق نمونه گردشگری استان کرمانشاه و کشور، در مجاورت روستا - شهر قوری قلعه قرار گرفته است و سالانه پذیرای هزاران نفر گردشگر از سایر نقاط کشور و همچنین کشورهای همسایه از جمله عراق است. در بیان اهمیت جاذبه ژئوتوریستی غار قوری قلعه در جذب گردشگران، ذکر این نکته کافی است که در سال ۱۳۹۱، تعداد گردشگران این غار، بیش از ۵۰۰ هزار نفر بوده است (قادرمرزی و همکاران، ۱۳۹۴)؛ بنابراین، با وجود اهمیت کارآفرینی و گردشگری در توسعه اقتصادی جوامع و همچنین اثر مثبت گردشگری بر کارآفرینی، تبیین اثرگذاری گردشگری بر کارآفرینی در مناطقی که توانمندی لازم را در زمینه گردشگری داشته باشند، امری ضروری و منطقی به نظر می‌رسد. اقدام یادشده، به‌ویژه در مناطقی که به لحاظ شاخص‌های توسعه در وضعیت نامناسبی قرار داشته باشند (از جمله روستا - شهر قوری قلعه) اهمیت دوچندان می‌یابد.

با توجه به مطالب مذکور که بیانگر اثرگذاری گردشگری بر کارآفرینی است و همچنین مطالعات تجربی که در ارتباط با اثرات گردشگری بر توسعه کارآفرینی در سایر نقاط دنیا انجام گرفته است (این مطالعات در بندهای آینده تشریح شده‌اند)، می‌توان گفت که از طریق توسعه گردشگری می‌توان زمینه‌های تقویت مشخصه‌های کارآفرینی از جمله خوداشتغالی، پشتکار، نوآوری، خطرپذیری، نیاز به پیشرفت و... را در میان جوامع میزبان فراهم آورد و با توسعه کارآفرینی در میان افراد ساکن در مناطق جذب گردشگران، زمینه‌های تحرک و تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع را فراهم آورد؛ بنابراین، در راستای مطالب عنوان‌شده، پرسش اصلی پژوهش حاضر عبارت است از اینکه آیا جریان گردشگری موجود در ژئومورفوسایت قوری قلعه بر توسعه کارآفرینی و شاخص‌های آن در روستا - شهر قوری قلعه مؤثر بوده است؟ در راستای تبیین پرسش مذکور و با یک نگرش سیستمی سؤال‌های فرعی زیر مطرح هستند: ژئوسایت غار قوری قلعه بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه چه اثراتی را بر جای نهاده است؟ و سطح برخورداری ساکنان روستا - شهر قوری قلعه از مشخصه‌های کارآفرینی، در چه وضعیتی قرار دارد؟ و نهایتاً اینکه میزان اثرگذاری جریان ژئوتوریسم ناشی از ژئوسایت غار قوری قلعه بر ساکنان روستا - شهر مذکور به چه صورتی بوده است؟

مروری اجمالی بر متون علمی مرتبط با موضوع پژوهش نشان می‌دهد در رابطه با اثرات و ارتباط گردشگری با کارآفرینی، پژوهش‌های انگشت‌شماری انجام گرفته است؛ اما در ارتباط اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی تا کنون تحقیقی صورت نپذیرفته و در این زمینه خلأ مطالعاتی وسیعی وجود دارد. با این وجود، در ادامه به نتایج چند مطالعه مهم مرتبط با موضوع اشاره خواهد شد. میرزایی (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای اثرات گردشگری بر اشتغال که یکی از مفاهیم نزدیک به کارآفرینی است را در سکونتگاه‌های روستایی منطقه اورامانات استان کرمانشاه مورد بررسی قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان داد، گردشگری، زمینه اشتغال قابل توجهی را برای ساکنان منطقه فراهم آورده است و شاغلان دیگر بخش‌های اقتصادی، به‌ویژه بخش کشاورزی را به سوی خود جذب کرده است. همچنین نتایج پژوهش دادورخانی و همکاران (۱۳۹۰) و ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱)، با هدف بررسی نقش گردشگری در توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی جوانان و زنان در روستاهای کندوان و اسکندان در شهرستان اسکو نشان داد گردشگری به واسطه فراهم آوردن زیرساخت‌های اولیه و تعاملات فرهنگی میان جوانان روستایی و تبدیل محیط روستاهای مذکور

به یک محیط محرک و انگیزشی، فرصت‌های جدیدی را برای کارآفرینی فراهم آورده است. در راستای تأیید نتایج پژوهش‌های فوق، یافته‌های پژوهش اربابیان و همکاران (۱۳۹۳) و امیری و همکاران (۱۳۹۵)، با هدف بررسی اثر گردشگری بر توسعه کارآفرینی نشان داد، گردشگری به واسطه مزایای قابل توجهی که در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی به دنبال دارد موجب ترویج و تحرک ویژگی‌ها و مشخصه‌های کارآفرینی و در نتیجه رونق اقتصادی جوامع می‌شود. همچنین نتایج مطالعات متعددی (غنیان و همکاران، ۱۳۹۰؛ صفری و میرزایی، ۱۳۹۳؛ کریمی، ۱۳۹۳؛ شفیعیان و همکاران، ۱۳۹۳؛ سزیواس^۱، ۲۰۰۱؛ آدمان و روسلی^۲، ۲۰۱۱؛ جعفر^۳ و همکاران، ۲۰۱۱؛ باقری‌فرد^۴ و همکاران، ۲۰۱۳؛ سولوول^۵ و همکاران، ۲۰۱۵؛ سیما^۶، ۲۰۱۶)، بر تأثیر گردشگری بر توسعه کارآفرینی اذعان کرده‌اند. همان‌طور که عنوان شد، تا کنون در ارتباط با اثرات ژئوتوریسم بر شاخص‌ها و مشخصه‌های کارآفرینی، پژوهشی انجام نگرفته و مطالعه حاضر می‌تواند مسیر تحقیقات آتی در ارتباط با موضوع پژوهش را، هموار سازد. با این وجود، یافته‌های سایر پژوهش‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه نشان می‌دهد که گردشگری بر توسعه کارآفرینی و شاخص‌های آن در جوامع میزبان اثرات مثبت قابل توجهی را بر جای گذاشته است و این امر، می‌تواند توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع میزبان، از جمله ساکنان روستا - شهر قوری‌قلعه را به دنبال داشته باشد.

مواد و روش‌ها

روستا - شهر قوری‌قلعه از توابع بخش شاهو واقع در شمال غربی شهرستان روانسر است (شکل ۱) و با توجه به نوع معیشت اصلی ساکنان محدوده مورد مطالعه و تعاریف ارائه‌شده از سکونتگاه‌های روستایی و شهری و همچنین اصطلاح روستا - شهر^۷، برای توصیف محدوده مورد مطالعه، عنوان روستا - شهر قوری‌قلعه به کار گرفته شده است. زیرا بیش از سه‌چهارم شاغلان آن در مشاغل غیر کشاورزی مشغول به فعالیت هستند. در مجاورت روستا - شهر مذکور، منطقه نمونه گردشگری قوری‌قلعه با مرکزیت غار قوری‌قلعه قرار گرفته است که در فهرست آثار طبیعی ملی به عنوان یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های ژئوتوریسمی کشور به ثبت رسیده است. هدف اصلی از انجام این پژوهش، بررسی اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری‌قلعه است. جامعه آماری تحقیق را سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری‌قلعه تشکیل می‌دهد که بر اساس آخرین آمار رسمی، تعداد آنها ۲۹۶ نفر بوده است. از یک سو با توجه به محدودبودن جامعه آماری و از سوی دیگر، با توجه به عدم امکان دسترسی به کلیه سرپرستان خانوار در محدوده مورد مطالعه و هزینه مالی و زمانی زیاد، حاضر نبودن تعدادی از خانوارها در روستا - شهر قوری‌قلعه، بازگردانده نشدن بعضی از پرسشنامه‌ها و مخدوش بودن تعدادی از آنها و همچنین خودداری برخی از آنها در پاسخگویی به پرسش‌های پژوهشگران، سرانجام، اطلاعات گردآوری‌شده از ۲۰۰ نفر از ساکنان، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به لحاظ زمانی پژوهش حاضر در بازه زمانی ۱۵ ماهه (از اوایل مرداد ماه ۱۳۹۴ تا اواخر مهر ماه ۱۳۹۵) انجام گرفته است.

1- Szivas

2- Othman & Rosli

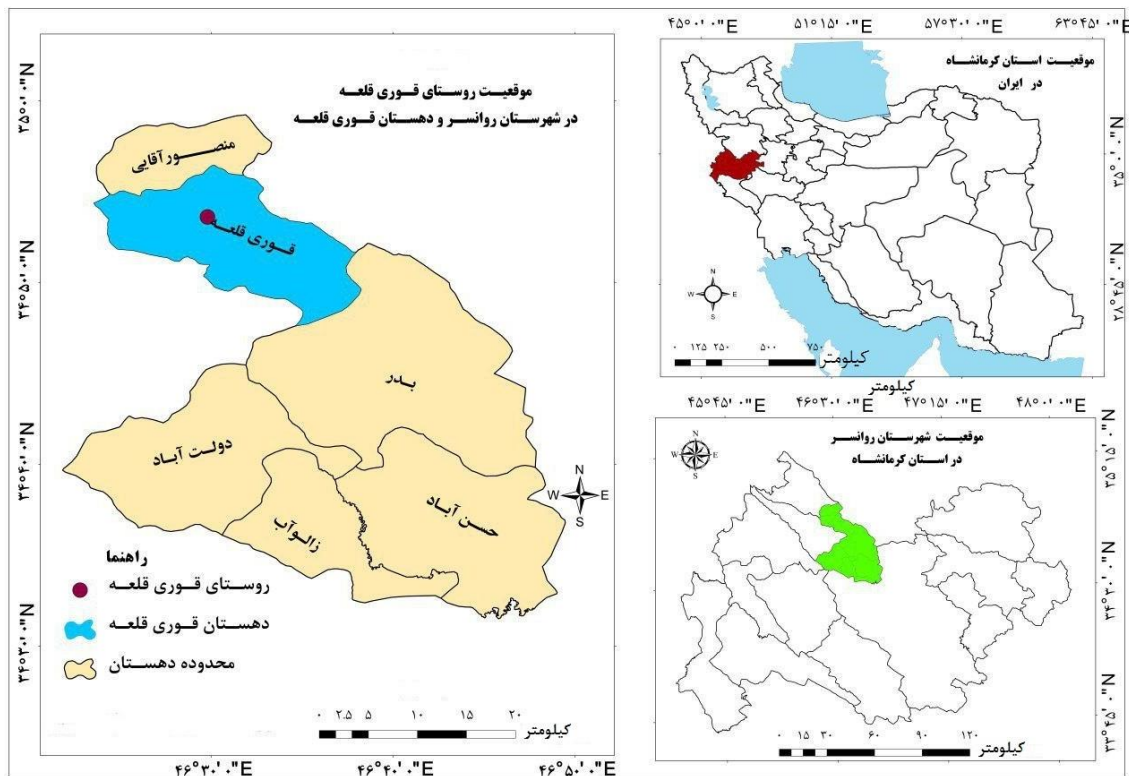
3- Jaafar

4- Bagherifard

5- Solvoll

6- Sima

۷- می‌توان عنوان روستا - شهر را برای سکونتگاه‌های روستایی که بیش از ۷۵٪ شاغلان آن در بخش غیر کشاورزی مشغول به فعالیت هستند، به کار برد (شکوئی، ۱۳۸۵: ۷۰).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در شهرستان روانسر، استان کرمانشاه و کشور

ابزار اصلی پژوهشگران برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، پرسشنامه محقق‌ساخت بود که روایی آن (روایی صوری) پس از اعمال اصلاحات لازم، توسط کارشناسان مربوطه در استان کرمانشاه و اساتید متخصص در دانشگاه‌های اصفهان و کردستان، به تأیید رسید. به منظور بررسی پایایی ابزار مورد استفاده یک مطالعه راهنما (پیش‌آزمون) با تعداد ۳۰ پرسشنامه در روستای شبانکاره (واقع در شهرستان روانسر) انجام گرفت و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه‌شده برای بخش‌های مختلف پرسشنامه (بالاتر از ۰/۷)، نشان‌دهنده پایایی ابزار مورد استفاده بود.

لازم به ذکر است پرسشنامه مذکور، در سه قسمت اصلی طراحی گردید. به این صورت که بخش اول آن مربوط به ویژگی‌های شخصی پاسخگویان (سن، شغل، تحصیلات، درآمد و...) بود و بخش دوم به گویه‌های مربوط به اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه اختصاص داشت که در طیف پنج‌قسمتی لیکرت (بسیار کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴، بسیار زیاد = ۵) طراحی شده بود. بخش سوم پرسشنامه نیز مربوط به ویژگی‌ها و مشخصه‌های کارآفرینی بود که این بخش نیز در قالب طیف پنج‌قسمتی لیکرت طراحی شده بود. در مجموع روند تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده به صورت زیر بوده است. ابتدا با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی، اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه بررسی شد؛ سپس ویژگی‌ها و مشخصه‌های کارآفرینی در میان سرپرستان خانوار محدوده مورد مطالعه با استفاده از جدول توزیع فراوانی و آزمون t تک‌نمونه‌ای^۱ مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت. در ادامه برای ارزیابی اثرات ژئوتوریسم (متغیر مستقل پژوهش) بر توسعه کارآفرینی (متغیر وابسته پژوهش) در روستا - شهر قوری قلعه، با

استفاده از مدل سازی معادلات ساختاری، مدل اثرات ژئوتوریسم بر کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه به تفکیک طراحی شده و نهایتاً در یک مدل ترکیبی، اثر متغیر مستقل بر متغیر وابسته (ژئوتوریسم بر کارآفرینی) مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت. لازم به ذکر است برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از دو نرم‌افزار اس.پی.اس.اس^۱ و ایموس^۲ استفاده شده است.

نتایج

نتایج پژوهش در ارتباط با وضعیت سنی پاسخگویان نشان داد میانگین سنی آنها حدود ۴۲ سال بوده است و حدود ۱۵٪ پاسخگویان زنان و ۸۵٪ مردان بودند. نتایج بررسی وضعیت تحصیلات پاسخگویان نشان داد حدود ۱۸٪ بی‌سواد، ۶۸/۵٪ دارای تحصیلات نهضت تا دیپلم و ۱۳/۵٪ دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. یافته‌ها در ارتباط با وضعیت شغلی پاسخگویان نشان داد حدود ۷٪ سرپرستان خانوار بیکار بوده‌اند و در میان شاغلان روستا - شهر قوری قلعه، بیشتر آنها در بخش خدمات (مغازه‌داری، فروشندگی، رانندگی، کارگری و...) مشغول به فعالیت هستند. همچنین یافته‌ها نشان داد اکثر ساکنان محدوده مورد مطالعه در کنار شغل اصلی خود، دارای مقدار محدودی زمین زراعی و باغی هستند که در تأمین معیشت آنها بی‌تأثیر نبوده است. در ارتباط با وضعیت درآمدی پاسخگویان، نتایج پژوهش نشان داد میانگین درآمد ماهیانه خانوارهای مورد مطالعه، حدود ۶۰۰ هزار تومان در ماه بوده است و در این میان درآمد فقیرترین و ثروتمندترین خانوار به ترتیب حدود ۲۰۰ هزار تومان و ۲ میلیون تومان در ماه بوده است.

بررسی اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه

به منظور شناسایی مهم‌ترین اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه در قالب چند عامل مهم و محدود، از روش آماری تحلیل عاملی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد مقدار کایزر، مایر، اکلین^۳ در وضعیت مناسبی بوده (بالاتر از ۰/۷) و داده‌ها برای تحلیل عاملی قابلیت استفاده را دارند. مقدار بارتلت نیز برابر با ۱۳۶/۱۳۷۱ حاصل گردید که در سطح ۹۹٪ اطمینان معنی‌دار بود. لازم به ذکر است برای تعیین تعداد عوامل در این تحقیق، عواملی مورد پذیرش قرار گرفته‌اند که مقدار ویژه آنها بزرگ‌تر از ۱ باشد. بر این اساس، تعداد پنج عامل که مقدار ویژه آنها بزرگ‌تر از عدد ۱ بود، استخراج گردید (جدول ۱). نتایج نشان می‌دهد پنج عامل شناسایی شده توانسته‌اند حدود ۷۲٪ واریانس اثرات ژئوتوریسم را بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه تبیین نمایند. درصد تبیین هریک از عوامل شناسایی شده به ترتیب اهمیّت عبارت است از: عامل اول: ۳۱/۶۷۴٪، عامل دوم ۱۳/۷۲٪، عامل سوم ۱۰/۶۴۳٪، عامل چهارم ۸/۹۲٪ و عامل پنجم ۷/۳۸۷٪.

جدول ۱. عامل‌های استخراج شده در خصوص اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
اول	۴/۷۵۱	۳۱/۶۷۴	۳۱/۶۷۴
دوم	۲/۰۵۸	۱۳/۷۲۰	۴۵/۳۹۳
سوم	۱/۵۹۶	۱۰/۶۴۳	۵۶/۰۳۶
چهارم	۱/۳۳۸	۸/۹۲	۶۴/۹۵۷
پنجم	۱/۱۰۸	۷/۳۸۷	۷۲/۳۴۴

1- Statistical Package for Social Science (SPSS)

2- Amos

3- Kaiser-Meyer-Olkin

نامگذاری عامل‌ها

در این پژوهش برای چرخش عامل‌ها از روش واریماکس استفاده شده است. در این مرحله، متغیرهایی که بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵۰ دارند (جدول ۲)، معنی‌دار فرض شده و با توجه به ماهیت و مفهوم متغیرهای بارگذاری شده در عوامل شناسایی شده، مهم‌ترین اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان محدوده مورد مطالعه نام‌گذاری شده‌اند.

عامل اول: نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد پنج متغیر ایجاد اشتغال برای ساکنین، متنوع‌سازی فعالیت‌ها، افزایش سطح دلال‌بازی و واسطه‌گری، افزایش قدرت خرید و ارتقای سطح زندگی مردم و به‌کارگیری نیروی کار زنان در خدمات‌رسانی به گردشگران در عامل اول بارگذاری شده‌اند و در مجموع توانسته‌اند ۳۱/۶۷۴٪ اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه را تبیین کنند. با توجه به ماهیت درونی متغیرهای فوق، عامل اول «اقتصادی» نامگذاری گردید.

عامل دوم: نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد چهار متغیر افزایش ارزش زمین‌های زراعی و باغی، افزایش ارزش مسکن و زمین‌های مسکونی، افزایش شدید قیمت مغازه‌ها و دکه‌های اطراف غار قوری قلعه و افزایش ارزش زمین‌های مسکونی در عامل دوم بارگذاری شده‌اند. این متغیرها، توانسته‌اند ۱۳/۷۲٪ واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نمایند. از آنجا که متغیرهای یادشده بر افزایش ارزش دارایی‌های شهروندان روستا - شهر قوری قلعه در اثر ورود گردشگران به محدوده مورد مطالعه دلالت دارند، عامل دوم «افزایش ارزش دارایی‌ها» نامگذاری شد.

عامل سوم: متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم (بهبود وضعیت معابر داخلی و راه‌های ارتباطی روستا - شهر قوری قلعه، آسیب‌زدن گردشگران به آثار درون غار و محیط طبیعی مجاور آن، گسترش و توسعه خدمات زیربنایی (گاز لوله‌کشی، درمانگاه و...) و رهاساختن زباله توسط گردشگران در مجاورت غار و روستا - شهر قوری قلعه) توانسته‌اند ۱۰/۶۴۳٪ واریانس اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه را تبیین کنند. با توجه به ارتباط مفهومی متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم، این عامل «محیطی - زیرساختی» نامگذاری شد.

عامل چهارم: نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد سه متغیر گسترش ناهنجاری در بین جوانان، بالا رفتن سطح آگاهی‌های فرهنگی ساکنین و تغییر تدریجی پوشش و فرهنگ ساکنان با تبیین ۸/۹۲٪ واریانس متغیر وابسته، در عامل چهارم بارگذاری شده‌اند. مفهوم درونی متغیرهای مذکور، مبین اثرات فرهنگی ژئوتوریسم بر ساکنان محدوده مورد مطالعه است، به همین دلیل عامل چهارم، «فرهنگی» نام‌گذاری شد.

عامل پنجم: این عامل، آخرین عامل مهم شناسایی شده‌ای است که نشانگر اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه می‌باشد که توانسته است ۷/۳۷۸٪ از واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نماید و در آن دو متغیر کاهش میزان مهاجرت از روستا - شهر قوری قلعه و مهاجرپذیری روستا - شهر قوری قلعه قرار گرفته‌اند. با توجه به ماهیت متغیرهای فوق، پنجمین اثر ژئوتوریسم بر جامعه مورد مطالعه، اثرات «جمعیتی» نامگذاری شد.

بررسی وضعیت برخورداری ساکنان روستا - شهر قوری قلعه از مشخصه‌های کارآفرینی

برای دستیابی به هدف یادشده، شاخص کارآفرینی از ترکیب ۵ مشخصه اصلی کارآفرینی (خوداشتغالی، پشتکار، نوآوری، خطرپذیری و نیاز به پیشرفت) ساخته شد و سپس وضعیت کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه بررسی شد.

جدول ۲. نامگذاری عامل‌ها، ضرایب عاملی دوران یافته اثرات ژئوتوریسم بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه

بار عاملی	مؤلفه	عامل
۰/۷۴۳	ایجاد اشتغال برای ساکنین	اقتصادی
۰/۶۲۹	متنوع‌سازی فعالیت‌ها	
۰/۷۱۷	افزایش سطح دلال‌بازی و واسطه‌گری	
۰/۷۰۷	افزایش قدرت خرید و ارتقای سطح زندگی مردم	
۰/۶۵۲	به‌کارگیری نیروی کار زنان در خدمات‌رسانی به گردشگران	
۰/۵۸۹	افزایش ارزش زمین‌های زراعی و باغی	افزایش ارزش دارایی‌ها
۰/۵۹۷	افزایش ارزش مسکن و زمین‌های مسکونی	
۰/۶۵۶	افزایش شدید قیمت مغازه‌ها و دکه‌های اطراف غار قوری قلعه	
۰/۷۹۱	افزایش ارزش زمین‌های مسکونی	محیطی - زیرساختی
۰/۹۰۹	بهبود وضعیت معابر داخلی و راه‌های ارتباطی روستا - شهر قوری قلعه	
۰/۶۷۰	آسیب‌زدن گردشگران به آثار درون غار و محیط طبیعی مجاور آن	
۰/۶۸۹	گسترش و توسعه خدمات زیربنایی (گاز لوله‌کشی، درمانگاه و...)	
۰/۶۱۴	رها ساختن زباله توسط گردشگران در مجاورت غار و روستا - شهر قوری قلعه	
۰/۶۲۳	گسترش ناهنجاری (اعتیاد، مصرف مشروبات و...) در بین جوانان	فرهنگی
۰/۶۹۵	بالارفتن سطح آگاهی‌های فرهنگی ساکنین	
۰/۸۲۱	تغییر تدریجی پوشش و فرهنگ ساکنان	
۰/۷۳۹	کاهش میزان مهاجرت از روستا - شهر قوری قلعه	جمعیتی
۰/۷۴۹	مهاجرپذیری روستا - شهر قوری قلعه	

نتایج نشان می‌دهد (جدول ۳ و ۴) حدود ۸/۵٪ ساکنان روستا - شهر قوری قلعه به لحاظ دارا بودن مشخصه‌های کارآفرینی در سطوح ضعیف و بسیار ضعیف و ۳۵٪ آنها در سطح متوسط و حدود ۵۶/۵٪ در سطوح زیاد و بسیار زیاد قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای، برای محاسبه نمره نهایی کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری قلعه، با در نظر گرفتن عدد ۳ به عنوان عدد مبنا، نشان داد میانگین محاسبه شده (با مقدار ۳/۳۲۵) به صورت معناداری بیشتر از عدد ۳ بوده است؛ بنابراین، در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان چنین عنوان کرد که ساکنان روستا - شهر قوری قلعه به لحاظ دارا بودن مشخصه‌های کارآفرینی در وضعیت قابل قبولی قرار دارند؛ بنابراین، بررسی اثرات عواملی از جمله ژئوتوریسم که در محدوده مورد مطالعه دارای پتانسیل بسیار بالایی است، بر وضعیت کارآفرینی ساکنان در راستای ترویج و توسعه فرهنگ کارآفرینی، امری ضروری و مهم به نظر می‌رسد.

جدول ۳. جدول توزیع فراوانی بررسی وضعیت برخورداری ساکنان روستا - شهر قوری قلعه از شاخص‌های کارآفرینی

فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	
۳	۱/۵	۱/۵	بسیار ضعیف
۱۴	۷	۸/۵	ضعیف
۷۰	۳۵	۴۳/۵	متوسط
۶۲	۳۱	۷۴/۵	زیاد
۵۱	۲۵/۵	۱۰۰	بسیار زیاد
۲۰۰	۱۰۰	-	مجموع

جدول ۴. آزمون t تک‌نمونه‌ای برای بررسی وضعیت برخورداری ساکنان روستا - شهر قوری قلعه از شاخص‌های کارآفرینی

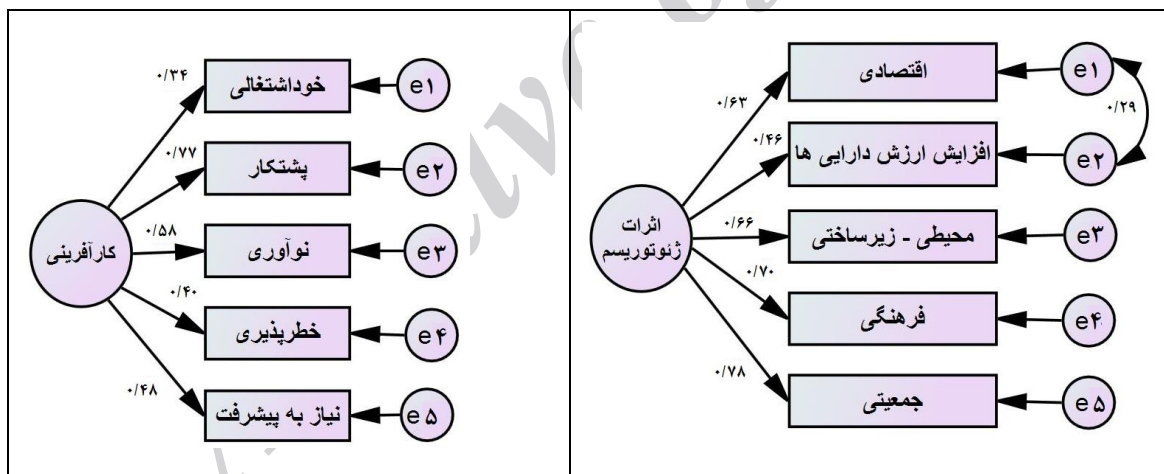
Test Value = 3						
کارآفرینی	t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین	انحراف از میانگین	اختلاف با فاصله ۹۵٪
						حد پایین
	۵/۰۰۶	۱۹۹	۰/۰۰۰	۳/۳۲۵	۰/۳۲۵	۰/۱۴۲ - ۰/۳۲۷

بررسی اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری قلعه با رویکرد معادلات ساختاری

برای دستیابی به هدف مذکور، ابتدا دو مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مربوط به متغیر مستقل و وابسته پژوهش (به ترتیب اثرات ژئوتوریسم و کارآفرینی) ترسیم شده و در ادامه مدل‌های مذکور، اعتبارسنجی شده‌اند (شکل ۲ و جدول ۵). همان‌طور که ملاحظه می‌شود (شکل ۲)، بارهای عاملی مربوط به هر یک از متغیرهای مدل‌های پنج‌گانه در وضعیت مطلوبی قرار دارند. لازم به ذکر است، در مدل تحلیل عاملی تأییدی اگر میزان بار عاملی هر متغیر از $0/3$ بیشتر باشد، نشانگر مناسب بودن متغیر برای استفاده در مدل تحلیل عاملی تأییدی است؛ بنابراین، همان‌طور که مشاهده می‌شود در دو مدل طراحی شده، میزان بار عاملی هر یک از متغیرهای بیشتر از $0/3$ بوده و قابلیت استفاده در مدل‌ها را دارند.

برای بررسی برازش کلیت مدل‌های اندازه‌گیری مربوط به دو متغیر وابسته و مستقل پژوهش، مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی برازش مدل از منابع مستند استخراج شده و مقادیر محاسبه شده با معیارهای پیشنهادی تطبیق داده شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۵)، وضعیت کلیه معیارهای برآورد شده با مقادیر مطلوب (معیارهای پیشنهادی) همخوانی بالایی داشته و در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که دو مدل اندازه‌گیری ترسیم شده، شرایط و اعتبار لازم را برای طراحی مدل نهایی پژوهش (اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری قلعه) را دارا هستند.

شکل ۲. مدل اندازه‌گیری مربوط به متغیر مستقل و وابسته پژوهش

جدول ۵. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل اندازه‌گیری متغیر وابسته و مستقل پژوهش (قاسمی، ۱۳۸۹؛ امینی و جمینی، ۱۳۹۳؛ ۱۸۷؛ شمس‌الدینی و جمینی، ۱۳۹۵؛ ۴۳؛ لای و لین، ۲۰۰۸)

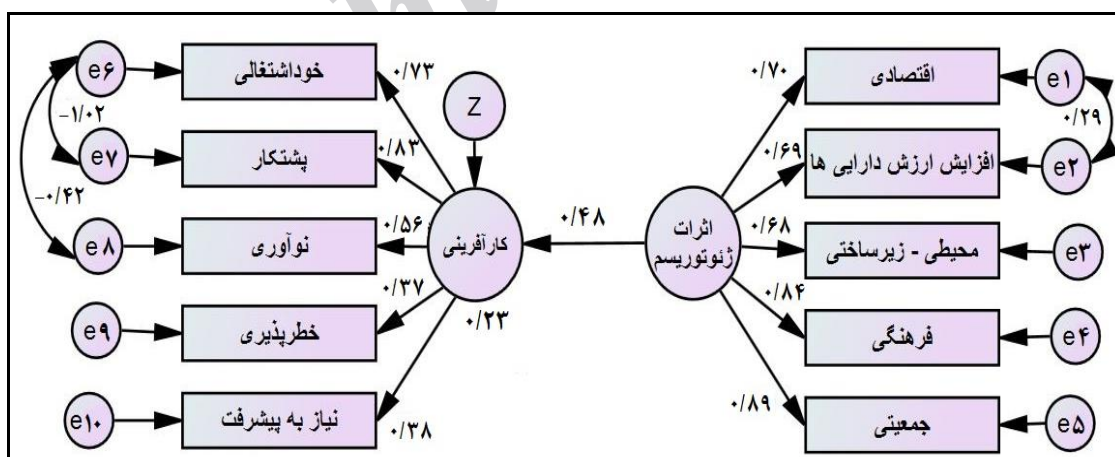
متغیر	CMIN	DF	CMIN/DF	CFI	RMSEA	HOLTER	RMR	GFI	NFI	PRATIO
اثرات ژئوتوریسم	۸/۵۲۱	۴	۲/۱۳۰	۰/۹۹۱	۰/۰۷۵	۲۲۲	۰/۰۱۵	۰/۹۸۳	۰/۹۸۳	۰/۴۰۰
کارآفرینی	۶/۵۶۶	۵	۱/۳۱۳	۰/۹۸۶	۰/۰۴	۳۳۶	۰/۰۳۳	۰/۹۸۷	۰/۹۸۷	۰/۵۰۰
مقادیر پیشنهادی*	-	-	< ۵	> ۰/۹	< ۰/۰۸	> ۷۵	≈ ۰	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹

1- Lai & Lin

۲- CMIN = کای اسکور؛ DF = درجه آزادی؛ CMIN/DF = کای اسکور نسبی؛ CFI = برازش تطبیقی؛ RMSEA = ریشه میانگین مربعات خطای برآورد؛ HOLTER = شاخص هلتر؛ RMR = ریشه دوم مربع باقیمانده؛ GFI = شاخص نیکویی برازش؛ NFI = شاخص نرم‌شده بنتلر - بونت؛ PRATIO = نسبت صرفه‌جویی.

پس از برازش کلیت متغیر مستقل و وابسته پژوهش در قالب دو مدل اندازه‌گیری، در محیط ایموس گرافیک^۱، مدل اثرات ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری‌قلعه ترسیم شد (شکل ۳). همان‌طور که مشاهده می‌شود در مدل مذکور، دو متغیر مستقل و وابسته پژوهش به صورت پنهان در نظر گرفته شده‌اند. بررسی وضعیت برازش مدل نهایی اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه با معیارهای پیشنهادی نشان می‌دهد (جدول ۶)، مدل مذکور از اعتبار و دقت لازم برخوردار بوده و توانسته است اثرات ژئوتوریسم بر کارآفرینی را در محدوده مورد مطالعه تبیین نماید. همچنین بررسی بارهای عاملی مربوط به متغیرهای مدل مذکور بالاتر از ۰/۳ بوده و نشانگر وضعیت قابل قبول متغیرهای قرار گرفته در مدل است.

پس از بررسی برازش کلیت مدل اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری‌قلعه، اثر متغیر مستقل بر متغیر وابسته پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۷)، اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری‌قلعه در سطح ۰/۹۹ اطمینان معنی‌دار است. بالاتر بودن نسبت بحرانی^۲ برآورد شده (۳/۷۱۹) از مقدار ۲/۵۸ (نسبت بحرانی بالاتر از ۲/۵۸ نشانگر معنی‌داری اثر است)، نیز نشان‌دهنده معنی‌داری اثر متغیر مستقل پژوهش بر متغیر کارآفرینی است. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که، ژئوتوریسم در توسعه کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه اثرگذار بوده است. بررسی وضعیت اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در روستا - شهر قوری‌قلعه نشان می‌دهد مقدار اثر کل ۰/۴۷۵ بوده و در مجموع، ژئوتوریسم توانسته است حدود ۲۳٪ واریانس کارآفرینی سرپرستان خانوار روستا - شهر قوری‌قلعه را تبیین نماید؛ بنابراین، می‌توان چنین عنوان کرد که ژئوتوریسم ناشی از غار قوری‌قلعه بر توسعه شاخص‌های کارآفرینی (از جمله پشتکار، خطرپذیری، نوآوری و...) در روستا - شهر قوری‌قلعه دارای تأثیر قابل توجهی بوده است.

شکل ۳. مدل نهایی معادله ساختاری اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری‌قلعه

جدول ۶. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری‌قلعه

PRATIO	NFI	GFI	RMR	HOELTER	RMSEA	CFI	CMIN/DF	DF	CMIN	شاخص
۰/۶۴۴	۰/۹۳۰	۰/۹۵۲	۰/۰۴۲	۱۵۷	۰/۰۶۶	۰/۹۶۶	۱/۸۶۷	۲۹	۵۴/۱۴۰	مدل نهایی
۰-۱	> ۰/۹	> ۰/۹	≈ ۰	> ۷۵	< ۰/۰۸	> ۰/۹	-	-	-	مقادیر پیشنهادی

1- Amos Graphics

2- CR

جدول ۷. برآورد استاندارد، غیراستاندارد و اثر کل ژئوتوریسم بر کارآفرینی در میان ساکنان روستا - شهر قوری قلعه

متغیر مستقل	متغیر وابسته	برآورد		نسبت بحرانی	اثر کل	ضریب تعیین R^2	سطح معنی داری
		غیراستاندارد	استاندارد				
ژئوتوریسم	کارآفرینی	۰/۲۹۹	۰/۴۷۵	۳/۷۱۹	۰/۴۷۵	۰/۲۲۶	۰/۰۰۰

بحث

پژوهش حاضر با هدف تبیین اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در روستا - شهر قوری قلعه انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد ژئوتوریسم ناشی از غار قوری قلعه دارای تأثیرات قابل توجهی بر ساکنان روستا - شهر قوری قلعه در زمینه‌های اقتصادی، افزایش ارزش دارایی‌ها، محیطی - زیرساختی، فرهنگی و جمعیتی بوده است. در پژوهش‌های قبلی (میرزایی، ۱۳۸۸؛ دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۰؛ ایمنی قشلاق و همکاران، ۱۳۹۱؛ اربابیان و همکاران، ۱۳۹۳؛ سزیواس، ۲۰۰۱؛ جعفر و همکاران، ۲۰۱۱ و سولوول و همکاران، ۲۰۱۵) نیز بر اثرات قابل توجه گردشگری بر جوامع میزبان تأکید شده است؛ از این رو، می‌توان اعتبار نتایج این بخش از پژوهش را با استناد به مطالعات پیشین مورد تأیید قرار داد. همچنین بررسی وضعیت برخورداری ساکنان محدوده مورد مطالعه از شاخص‌های کارآفرینی نشان داد سرپرستان خانوار مورد بررسی به لحاظ بهره‌مندی از شاخص‌های کارآفرینی در وضعیت قابل قبولی قرار دارند. در ادامه، نتایج قسمت اصلی پژوهش در قالب مدل نهایی ساختاری اثرات ژئوتوریسم بر کارآفرینی در روستا - شهر قوری قلعه نشان داد، مدل مذکور از برازش قابل قبولی برخوردار بوده و به خوبی توانسته است اثرات ژئوتوریسم بر کارآفرینی را در محدوده مورد مطالعه تبیین نماید. از آنجا که میرزایی (۱۳۸۸)، دادورخانی و همکاران (۱۳۹۰)، ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱)، اربابیان و همکاران (۱۳۹۳)، امیری و همکاران (۱۳۹۵)، غنیان و همکاران (۱۳۹۰)، صفری و میرزایی (۱۳۹۳)، کریمی (۱۳۹۳)، شفیعیان و همکاران (۱۳۹۳)، سزیواس (۲۰۰۱)، آدمان و روسلی (۲۰۱۱)، جعفر و همکاران (۲۰۱۱)، باقری فرد و همکاران (۲۰۱۳)، سولوول و همکاران (۲۰۱۵) و سیما (۲۰۱۶) هر کدام به نوعی بر اثرات مثبت ژئوتوریسم و گردشگری بر کارآفرینی و مفاهیم مرتبط با آن استناد کرده‌اند؛ بنابراین، می‌توان ادعان کرد که نتایج پژوهش حاضر از اعتبار لازم برخوردار است و نتایج آن را می‌توان به سایر مناطق مشابه تعمیم داد. در مجموع با استناد به نتایج پژوهش حاضر و همسویی آن با مطالعات صورت گرفته با سایر پژوهشگران داخلی و خارجی می‌توان چنین عنوان کرد که پژوهش حاضر دارای اعتبار قابل توجهی بوده و تأییدکننده اثرات مثبت ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در روستا - شهر قوری قلعه و سایر مناطق مشابه است؛ بنابراین، در راستای توسعه کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه، باید برنامه‌های توسعه ژئوتوریسم هرچه بیشتر تقویت شود که در بخش نتیجه‌گیری به این مبحث پرداخته شده است.

نتیجه‌گیری

شواهد عینی نشان می‌دهد توانمندی‌های طبیعی و انسانی قابل توجهی برای رفع محرومیت شاخص‌های توسعه در اکثر سکونتگاه‌های منطقه اورامانات به‌ویژه شهرستان روانسر، وجود دارد. البته این امر، در صورتی تحقق می‌یابد که منابع محیطی و انسانی در این نواحی با مدیریتی کارآمد اداره شوند و برنامه‌ریزی‌های عملیاتی دست‌اندرکاران این مناطق، متناسب با بنیان‌های جغرافیایی حاکم بر منطقه باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد امروزه برای حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی جوامع، رهیافت‌های متعددی که متناسب با شرایط مناطق مختلف هستند، پیشنهاد و اعمال می‌گردد. کارآفرینی و گردشگری با ابعاد متنوع خود، از مهم‌ترین

راهبردهای توسعه جوامع مختلف، به ویژه نواحی ای که به لحاظ پارامترهای توسعه در وضعیت چندان مناسبی قرار ندارند، هستند و از توانایی و پتانسیل قابل توجهی برای تحرک بخشی و فعال سازی اقتصادهای محلی و بومی برخوردار هستند؛ لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرگذاری ژئوتوریسم بر کارآفرینی در روستا - شهر قوری قلعه، که به لحاظ مؤلفه های توسعه، از جمله اشتغال در وضعیت نامساعدی قرار دارد، انجام گرفته است؛ چراکه با تبیین هدف مذکور، می توان بستر شناختی و علمی لازم را برای برنامه ریزی های آتی در ارتباط با محدوده مورد مطالعه و همچنین سایر مناطق مشابه فراهم آورد. در مدل نهایی برآش شده، اثر ژئوتوریسم بر کارآفرینی در محدوده مطالعاتی، مقدار اثر کل ژئوتوریسم بر کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه ۰/۴۷۵ بود و ضریب تعیین محاسبه شده حدود ۰/۲۳ بود. ضریب تعیین مذکور نشان دهنده اثر قابل توجه ژئوتوریسم بر کارآفرینی در محدوده مطالعاتی است؛ بنابراین، با وجود تشابه میان نتایج حاصل شده با سایر پژوهش های صورت گرفته و افزایش اعتبار نتایج حاصل شده از یک سو و با وجود اهمیت روزافزون کارآفرینی در توسعه جوامع محلی، از دیگر سو، تقویت ژئوتوریسم در محدوده مطالعاتی می تواند در رفع محرومیت زدایی در شاخص های توسعه به ویژه در زمینه کارآفرینی و توسعه اشتغال مؤثر واقع شود.

در مجموع، با مدیریت صحیح و کارآمد ژئوتوریسم در روستا - شهر قوری قلعه، ضمن بهره مندی از مزایا و منافع ژئوتوریسم، مشخصه های کارآفرینی در میان ساکنان، تقویت و توسعه داده می شود. در راستای توسعه ژئوتوریسم در محدوده مطالعاتی، فراهم کردن زمینه بازدید گردشگران از دیگر قسمت های غار به ویژه آبشارهایی که هنوز در معرض دید بازدیدکنندگان عمومی قرار نگرفته است، تقویت زیرساخت های رفاهی، خدماتی و ارتباطی در مجاورت غار، اعطای وام و تسهیلات اعتباری بلاعوض و یا با بهره پایین به ساکنان، به منظور راه اندازی فعالیت های خدمات دهی به گردشگران، فراهم کردن زمینه های هرچه بیشتر عرضه محصولات بومی منطقه از طریق احداث بازارهای هفتگی در مجاورت غار، حق بهره برداری برابر کلیه ساکنان از مزایای ژئوتوریسم به ویژه در زمینه احداث مغازه و فروشگاه در مجاورت غار، احداث تله کابین به صورتی که گردشگران بتوانند علاوه بر بازدید از غار از جاذبه های ژئوتوریستی اطراف آن نیز بهره مند شوند، از پیشنهاد های عملیاتی متناسب با محدوده مورد مطالعه هستند که با تحقق آنها، ژئوتوریسم توسعه بیشتری خواهد یافت و با توجه به اثرگذاری مثبت ژئوتوریسم بر شاخص های کارآفرینی، در نهایت این روند منجر به توسعه کارآفرینی در میان ساکنان و بهبود وضعیت شاخص های توسعه خواهد شد.

منابع

- احمدی، عبدالمجید؛ تقیان، علیرضا؛ یمانی، مجتبی؛ موسوی، سید حجت (۱۳۹۵) ارزیابی منطقه اورامانات جهت توسعه ژئوتوریسم و با هدف پیشنهاد منطقه به عنوان ژئوپارک ملی - جهانی، پژوهش های ژئومورفولوژی کمی، ۴ (۴)، صص. ۱۶-۱.
- اربابیان، شیرین؛ زمانی، زهرا؛ رحیمی، معصومه (۱۳۹۳) بررسی اثر گردشگری در توسعه کارآفرینی، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰، صص. ۱۴۶-۱۲۶.
- امیری، صبا؛ احسانی فر، تهمینه؛ نادری، نادر؛ رستمی، فرحناز (۱۳۹۵) ارائه یک مدل مفهومی به منظور بررسی تأثیر گردشگری کشاورزی بر توسعه کارآفرینی روستایی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، ۳ (۱)، صص. ۱۵-۱.
- امینی، عباس؛ جمینی، داود (۱۳۹۳) تحلیلی بر ارزیابی جامعه روستایی از عملکرد نهاد دهیاری با استفاده از رویکرد مدل سازی معادلات ساختاری، تحقیقات جغرافیایی، ۲۹ (۱۱۳)، صص. ۱۷۷-۱۶۹.

ایمنی قشلاق، سیاوش؛ خانی، فضیله؛ هاشمی، سید سعید (۱۳۹۱) نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه تطبیقی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، **جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای**، ۱۸، صص. ۲۳۸-۲۱۷.

تقدیسی، احمد؛ جمینی، داود؛ جمشیدی، علیرضا؛ آریان‌پور، آزاد (۱۳۹۲) تحلیل فضایی و سطح‌بندی نواحی روستایی منطقه اورامانات بر اساس شاخص‌های اشتغال، **برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)**، ۹، صص. ۱۵۷-۱۸۰.

جمینی، داود؛ جمشیدی، علیرضا؛ کاماسی، حسین؛ آریان‌پور، آزاد (۱۳۹۳) **نگاهی به توسعه‌یافتگی شهرستان روانسر**، انتشارات همیاری، تهران.

دادورخانی، فضیله؛ رضوانی، محمدرضا؛ ایمنی قشلاق، سیاوش؛ بوذرجمهری، خدیجه (۱۳۹۰) تحلیل نقش گردشگری در توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، ۷۸، صص. ۱۹۵-۱۶۹.

سالاری، ممنده؛ شهبابی، هیمن؛ سالاری، سامرند (۱۳۹۵) مدیریت (شناسایی و اولویت‌بندی) ژئومورفوسایت‌ها با استفاده از مدل‌های Entropy و Saw، **مطالعه موردی: ژئومورفوسایت‌ها شهرستان سردشت، پژوهش‌های ژئومورفولوژی کمی**، ۴ (۴)، صص. ۱۸۰-۱۶۶.

شفیعیان، امیرحسین؛ کریمی دستجری، داوود؛ شفیعیان، مهرناز (۱۳۹۳) شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های خرد کارآفرینی گردشگری مذهبی داخلی شهر مشهد، **گردشگری دانشکده مدیریت دانشگاه علم و فرهنگ**، ۲ (۲)، صص. ۴۸-۳۷.

شکوئی، حسین (۱۳۸۵) **دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری (جلد اول)**، انتشارات سمت، تهران.

شمس‌الدینی، علی؛ جمینی، داود (۱۳۹۵) ارزیابی عملکرد نهادهای متولی در توسعه سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد معادلات ساختاری مورد مطالعه: شهرستان جوانرود، **جغرافیا و توسعه**، ۴۳، صص. ۵۰-۳۵.

صفری، سعید؛ میرزایی، ملیحه (۱۳۹۳) شناسایی و اولویت‌بندی فرصت‌های کارآفرینانه در صنعت گردشگری شهرستان یزد، **مطالعات مدیریت گردشگری**، ۲۶، صص. ۱۴۹-۱۲۷.

غنیان، منصور؛ خانی، فضیله؛ بقایی، لیلا (۱۳۹۰) ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی (مطالعه موردی: منطقه اورامان)، **پژوهش‌های روستایی**، ۲ (۲)، صص. ۹۹-۱۲۳.

قادرمربی، حامد؛ جمشیدی، علیرضا؛ جمینی، داود؛ نظری‌سرمازه، حمید (۱۳۹۴) شناسایی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: دهستان شلیل شهرستان اردل)، **برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، ۵ (۱۷)، صص. ۱۱۸-۱۰۳.

قاسمی، وحید (۱۳۸۹) **مدل‌سازی معادله ساختاری با کاربرد Amos Graphics**، نشر جامعه‌شناسان، تهران.

قنبری، یوسف؛ کاماسی، حسین؛ جمینی، داود؛ آریان‌پور، آزاد (۱۳۹۲) شناسایی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان روانسر براساس پتانسیل جذب گردشگر، **جغرافیا و پایداری محیط**، ۳، صص. ۸۶-۶۵.

کریمی، سعید (۱۳۹۳) کارآفرینی گردشگری کشاورزی، راهبردی نوین برای توسعه روستایی، **کارآفرینی در کشاورزی**، ۴، صص. ۹۰-۶۹.

میرزایی، رحمت (۱۳۸۸) تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه، **روستا و توسعه**، ۱۲ (۲)، صص. ۷۶-۴۹.

Bagherifard, S. M., Jalali, M., Jalali, F., Khalili, P., Sharifi, S. (2013) Tourism Entrepreneurship Challenges and Opportunities in Mazandaran, **Basic and Applied Scientific Research**. 3 (4), pp. 842-846.

Breidenhann, J., Wickens, E. (2004) Tourism Routes as a Tool for the Economic Development

- of Rural Areas Vibrant Hope or Impossible Dream?, **Tourism Management**, 25 (1), pp. 71-79.
- Fossati, A., Panella, G. (2000) **Tourism and Sustainable Economic Development**, Springer Publisher, USA.
- Giaoutzi, M., Nijkamp, P. (2006) **Emerging Trends in Tourism Development in an Open World**, Ashgat Publication, United Kingdom.
- Gnoth, J., Zins, A. H. (2011) Developing a Tourism Cultural Contact Scale, **Business Research**, 66 (6), pp. 738-744.
- Gurol, Y., Atsan, N. (2006) Entrepreneurial Characteristics Among University Students and Training in Turkey, **Education and Training**, 48 (1), pp. 25-38.
- Jaafar, M.; Abdul-Aziz, A. R; Maideen, S. A., Mohd, S. Z. (2011) Entrepreneurship in the Tourism Industry: Issues in Developing Countries, **International Journal of Hospitality Management**, 30 (4), 827-835.
- Lai, J. U., Lin, C. T. (2008) **What Factors Drive Corporate Customer Satisfaction with E-Banking Services**, PACIS 2008 Proceedings.
- Lee, C. C., Chang, C. P. (2008) Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look at Panels, **Tourism Management**, 29 (1), pp. 180-192.
- Othman, P., Rosli, M. (2011) The Impact of Tourism on Small Business Performance: Empirical Evidence from Malaysian Islands, **International Journal of Business and Social Science**, 2 (1), pp. 11-21.
- Sebele, L. S. (2010) Community-Based Tourism Ventures, Benefits and Challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana, **Tourism Management**, 31, pp. 136-146.
- Sima, E. (2016) Agricultural Economics and Rural Development, **New Series**, 3 (1), pp. 119-130.
- Skuras, D., Petrou, A. (2006) Demand for Rural Tourism: the Effects of Quality and Information, **Agricultural Economics**, 35, pp. 183-192.
- Solvoll, S., Agnete Alsos, G., Bulanova, O. (2015) Tourism Entrepreneurship-Review and Future Directions, **Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism**, 15, pp. 120-137.
- Stel, A., Caree, M., Thurik., R. (2004) The Effect of Entrepreneurship on National Economic Growth: An Analysis Using the GEM Database, **The First GEM Research Conference, Entrepreneurship, Government Policies, and Economic Growth, Germany**, pp. 1-19.
- Szivas, E. (2001) Entrance into Tourism Entrepreneurship: A UK Case Study, **Tourism and Hospitality Research**, 3 (2), pp. 163-172.
- Thurik, T., Wennekers, S. (2004) Entrepreneurship, Small Business and Economic Growth, **Small Business and Enterprise Development**, 11, pp. 140-149.
- Urbano, D., Toledano, N., Soriano, D. (2010) Analyzing Social Entrepreneurship from an Institutional Perspective: Evidence from Spain. **Social Entrepreneurship**, 1 (1), pp. 54-69.